

Princip eller praktisk lösning – bör en generell direktkravs rätt införas i svenska FAL?

av Jessika van der Sluijs

Jessika van der Sluijs
jessika.van-der-sluijs
@juridicum.su.se

I FAL (2005:104) har införts nya regler om den skadelidandes direktkravs rätt till ansvarsförsäkrings ersättning. Huvudregeln är, liksom enligt gamla FAL, GFAL (1927:77) alltså att en direktkravs rätt saknas utom i vissa särskilda undantagsfall. Vid en direktkravs rätt aktualiseras en konflikt mellan å ena sidan principen om avtalets subjektiva begränsning och å andra sidan intresset av att kompensera den skadelidande. I denna artikel skall denna konflikt belysas. Jag skall även ge mina synpunkter på frågan om det vid en eventuell översyn av FAL bör införas en generell direktkravs rätt i svensk rätt.

Inledning

Med direktkravs rätt till ansvarsförsäkrings ersättning avses när den försäkrade har möjlighet att rikta sitt krav på ersättning direkt mot skadegörarens ansvarsförsäkringsgivare, utan att först rikta ett skadeståndskrav mot skadegöraren. Frågan om en skadelidande skall ha direktkravs rätt till ansvarsförsäkrings ersättning har varit föremål för en omfattande diskussion i doktrin och förarbeten. Direktkravs bestämmelsen i 9 kap. 7 § FAL har under lagstiftningsarbetet haft olika utformningar i utredningen, departementspromemorian och slutligen propositionen. I de europeiska rättsordningarna finns en skiljelinje mellan de som i princip tillåter en direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring, och de som i princip för-

bjuder en sådan rätt. I t.ex. Frankrike tillåts sålunda en direktkravs rätt medan den är förbjuden i engelsk rätt. Skiljelinjen finns även inom de nordiska rättsordningarna där Norge i princip tillåter en direktkravs rätt, medan en direktkravs rätt som huvudregel inte är tillåten i Sverige. Den danska och den finska FAL utgör mellanting mellan den norska och den svenska ordningen.

Enligt 9 kap. 7 § FAL medges en direktkravs rätt i fyra undantagsfall: 1. vid obligatorisk ansvarsförsäkring, 2. vid den försäkrades

---

Jessika van der Sluijs är jur. dr och verksam som forskare i civilrätt vid Juridicum, Stockholms universitet. Artikeln bygger på doktorsavhandlingen "Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring" (Stockholms Universitet 2006). För projektet har beviljats medel från Filip Lundbergs stiftelse.

konkurs eller när offentligt ackord är beslutat, 3. när den försäkrade är en numera upplöst juridisk person samt 4. när bolaget ansvarar subsidiärt enligt 4 kap. 9 § FAL. Enligt 9 kap. 8 § har den skadelidande en direktkravs rätt i de fall utbetald ersättning inte kommer den skadelidande till godo. Den skadelidande tillerkänns även en direktkravs rätt enligt de flesta (men inte alla) författningar som reglerar obligatorisk ansvarsförsäkring.

Det kan förefalla något förvånande att inställningen till direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring är så splittrad, även inom de nordiska rättsordningarna. Förklaringen ligger i den konflikt som här aktualiseras. Konflikten gäller inte i första hand de olika parternas (dvs. de skadelidandes, försäkringsbolagens och försäkringstagarnas) intressen, även om det finns en tendens att företrädare för skadelidargrupperna är mer positivt inställda till en direktkravs rätt, medan företrädare för skadegörargrupperna och försäkringsbolagen är mer negativt inställda till en sådan rätt.¹ Konflikten uppstår i stället på ett principiellt plan. Ett ansvarsförsäkringsavtal tecknas av den potentiellt skadeståndsskyldige i syfte att i första hand skydda sig själv mot följderna av skadeståndsskyldighet. Försäkrat intresse vid ansvarsförsäkring är den försäkrades ansvar, och inte den skadelidandes skada. Av principen om avtalets subjektiva begränsning följer att ingen annan än parterna kan berättigas eller förpliktas enligt avtalet. En direktkravs rätt är ett avsteg från denna princip. Samtidigt finns ett intresse av att kompensera den skadelidande för dennes förluster. En direktkravs rätt till ansvarsförsäkringsersättning underlättar för den skadelidande att utfå sitt skadestånd.

Avtalets subjektiva begränsning

Enligt klassisk romersk rätt, där principen har sin bakgrund, var det inte ens möjligt att ingå avtal till *förmån* för tredje man. Tredje man hade sålunda ingen rätt att göra anspråk gäl-

lande på grund av avtal som tecknats till förmån för denne, men där denne själv inte varit avtalspart.²

I slutet på 1700-talet utvecklades i de europeiska rättsordningarna viljeteorin som grund för avtalet.³ Viljeteorin utgår från att den vilja som uttrycks i en viljeförklaring utgör grunden för förklaringens bindande kraft.⁴ Att endast parterna kunde bindas av avtalet ansågs vid den här tiden vara en konsekvens av viljeteorin, och inte en allmän princip.⁵ Av praktiska skäl infördes i vissa rättsordningar bestämmelser enligt vilka det var möjligt att träffa avtal till förmån för tredje man.⁶

I engelsk rätt var det fram till 1999 i princip inte möjligt att ingå avtal till förmån för tredje man. 1861 fastslogs i fallet *Tweddle v. Atkinson*⁷ att doktrinen om ”privity of contract” är en grundläggande princip i engelsk kontraktsrätt och så är alltså fallet.⁸ Principen har emellertid aldrig varit absolut. Enligt t.ex. section 14 (2) i Marine Insurance Act (1906) är det möjligt att teckna försäkring till förmån för tredje man. Principen har också varit omdebatterad och ansetts medföra oskäligen konsekvenser.⁹ Det har sagts att principen har överlevt endast på grund av att lagstiftaren och domstolarna har funnit så många vägar att kringgå den.¹⁰ Numera är det i engelsk rätt möjligt för tredje man att med stöd av Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 göra anspråk på grund av avtal som träffats till förmån för denne.¹¹ Engelsmännens motstånd mot avtal till förmån för tredje man kan möjligen förklaras även med doktrinen om ”consideration”.¹² Doktrinen innebär att bindande avtal uppstår när ett löfte om prestation möts av motpartens löfte om motprestation. Andra löften är inte bindande, inte ens om löftesgivaren har för avsikt att avge ett bindande löfte.¹³ Sålunda kan inte ett löfte mot tredje man vara bindande, eftersom löfte om motprestation saknas. Även doktrinen om consideration är kritiserad för att vara inkonsekvent, för att inskränka avtalsfriheten och

för att verka hämmande på det kommersiella rättslivet.¹⁴ Denna bakgrund förklarar också engelsmännens starka motstånd mot en direktkravs rätt, även om engelska Third Parties Act 1930 är föremål för en översyn.

Principen om avtalets subjektiva begränsning är en allmän rättsprincip även i svensk rätt.¹⁵ Från principen finns många undantag, bl.a. på försäkringsavtalsrättens område. I 1927 års FAL är utgångspunkten att egendomsförsäkring gäller till förmån för tredje man som har intresse i den försäkrade egendomen. Numera anses även rättsskyddsförsäkringen utgöra ett avtal till förmån för tredje man, trots att uttryckliga villkor därom saknas i försäkringsavtalet.¹⁶ Vid livförsäkring skall en förmånstagare uppges.

Motiven

Samtliga fall av direktkravs rätt till ansvarsförsäkrings ersättning i svensk rätt har författningsstöd. Direktkravs rätt för den skadelidande har i svensk rätt ofta medgivits i samband med införande av obligatorisk försäkring. I motiven diskuteras i dessa fall att direktkravs rätt skall införas men det motiveras inte närmare *varför*. Obligatorisk försäkring med direktkravs rätt har införts dels för verksamhet som är särskilt farlig och som riskerar att orsaka omfattande skador,¹⁷ dels för verksamhet där risken för personskada är särskilt framträdande,¹⁸ och slutligen för verksamhet där konsumentskyddet stärkts¹⁹.

När särskilda verksamheter åläggs ansvarsförsäkringsplikt kombinerat med direktkravs rätt gynnas vissa skadelidargrupper. I FAL regleras all övrig ansvarsförsäkring, och en direktkravs bestämmelse i FAL träffar sålunda inte särskilda skadelidar- eller skadegörargrupper. En direktkravs bestämmelse i FAL träffar sålunda även ansvarsförsäkring som täcker skadeståndsskyldighet mellan t.ex. två jämbördiga parter. Det är därför inte självklart att det reparativa intresset här skall gå före

intresset av att upprätthålla principen om avtalets subjektiva begränsning.

I motiven till GFAL framträder en kluden inställning till den skadelidande. Å ena sidan påpekas att den skadelidande inte part i avtalet. Därför anses det strida mot ansvarsförsäkringens ”uppgift och innebörd att principiellt tillerkänna den, som lidit skada, någon självständig rätt mot försäkringsgivaren på grund av försäkringsavtalet eller av försäkringsfallet.” Å andra sidan anses det ligga i samhällets intresse att ”tillse att det belopp försäkringsgivaren har att utbetala i sista hand kommer den till godo, som lidit skadan”. Ansvarsförsäkringen anses i motiven därför böra ”anordnas på ett sätt, som icke möjliggör, att försäkringsfallet bereder försäkringshavaren en vinst.”²⁰ Enligt 95 § 1 stycket GFAL har den försäkrade därför inte rätt att uppbära ersättning om inte den skadelidande ersatts, eller lämnat samtycke till utbetalningen. Bestämmelsen kompletteras av 95 § 2 stycket GFAL med en direktkravs rätt för det fall utbetald ersättning inte kommit den skadelidande till godo. I det fall en utmätning inte är möjlig, nämligen vid den försäkrades konkurs, tillerkänns den skadelidande i 95 § 3 stycket GFAL en direktkravs rätt.

Direktkravs bestämmelsen i FAL har en något vacklande historia. 1974 påbörjades arbetet med att se över försäkringslagstiftningen. 1989 presenterades ett förslag till ny skadeförsäkringslag (SOU 1989:88). Fördelarna med direktkravs rätt hade påvisats i förarbetena till konsumentförsäkringslagen (1980:38),²¹ och i förslaget till skadeförsäkringslagen gavs den skadelidande en generell direktkravs rätt mot försäkringsgivaren.²² Direktkravs rätten var tvingande vid konsumentförsäkring och dispositiv vid företagsförsäkring. Denna lösning var en kompromisslösning. Mot bakgrund av de praktiska fördelarna för den skadelidande med direktkrav, att en skadeståndsbedömning ofta är beroende av förekomsten av ansvarsförsäk-

ring samt rättsutvecklingen i de övriga nordiska länderna ansågs direktkravs rätt vara den ”principiellt riktiga lösningen vid all sorts ansvars försäkring”, men mot bakgrund av företags försäkringens höga självrisker och dessa försäkringstagares särskilda intressen av att inte inblanda försäkring gavs parterna möjlighet att i avtalet föreskriva att talan inte skall kunna föras direkt mot bolaget.²³ I tre fall var direktkravs rätten tvingande även vid företags försäkring: vid obligatorisk ansvars försäkring, vid den försäkrades insolvens samt när den försäkrade är en upplöst juridisk person.²⁴

På grund av ”den snabba utvecklingen på rättsområdet” kunde inte kommittéförslaget läggas till grund för en proposition, utan 1993 kom en departementspromemoria (Ds 1993:39) där personförsäkringen och skadeförsäkringen behandlades i en enda, ny försäkringsavtalslag. Även enligt detta förslag gavs den skadelidande en tvingande direktkravs rätt vid konsumentförsäkring och, med samma undantag, dispositiv direktkravs rätt vid företags försäkring.²⁵ Motiven var i huvudsak desamma.²⁶

I den FAL som slutligen trädde i kraft övergavs tanken på en generell direktkravs rätt. Det var framför allt branschen som motsatte sig en generell direktkravs rätt.²⁷ Direktkravs rätten i FAL är sålunda inskränkt i förhållande till de föregående förslagen. Utgångspunkten är alltså att ansvars försäkring främst avser att skydda försäkringstagaren och andra försäkrade mot skadeståndsansvar, och inte den skadelidande som inte är part i avtalet.²⁸ Att den skadelidande har intresse i försäkringen medges men det ”anses tillräckligt att trygga den skadelidandes rätt genom att föreskriva rätt till direktkrav i de speciella situationer där kommittén velat införa tvingande bestämmelser över hela linjen”.²⁹ Direktkravs rätt till ansvars försäkrings ersättning är sålunda som utgångspunkt alltså förbjudet enligt svensk rätt.

Bör man införa en generell direktkravs rätt i svensk rätt?

Jag övergår nu till att diskutera frågan om man vid en eventuell översyn av FAL bör införa en generell direktkravs rätt, dvs. en direktkravs rätt inte bara i de speciella undantagsfallen som gäller enligt 9 kap. 7 § FAL.

Det huvudsakliga argumentet mot att införa en generell direktkravs rätt uppges i motiven vara principen om avtalets subjektiva begränsning. Man kan emellertid fråga sig om det finns så särskilt starka skäl till att bevara principen på just ansvars försäkringens område. Att skadelidande tredje mans intresse på ett eller annat sätt tillvaratas vid ansvars försäkring är en självklarhet. Oavsett om försäkringen anses skydda den försäkrade eller skadelidande tredje man, är det för de flesta givet att tillse att den försäkrings ersättning som utgår på grund av en skadehändelse kommer den skadelidande till godo. En ordning där en försäkrad som orsakat annans skada får behålla ersättningen själv och därmed göra en vinst på sitt handlande vore en oacceptabel ordning. För bolagen innebär det inte några större praktiska svårigheter att hantera direktkravs anspråken. Även när direktkravs rätt saknas hamnar kraven hos bolaget. I fall där direktkravs rätt saknas regleras skadan i praktiken tillsammans med den skadelidande och det är vanligt att ersättning, efter inhämtat samtycke från den försäkrade, utbetalas direkt till den skadelidande. Ansvars försäkringen som kontraktstyp är sålunda av sådan karaktär att en direktkravs rätt faller sig naturlig. Som framgått ovan är principen om avtalets subjektiva begränsning är inte heller någon helig princip på den svenska försäkringsavtalsrättens område, på samma sätt som i t.ex. den engelska rättsordningen.

Ett annat argument mot en generell direktkravs rätt är att den nuvarande bestämmelsen medger den skadelidande en direktkravs rätt i de fall där det är nödvändigt. Om ansvars för-

säkringen av någon anledning inte nyttjas av den försäkrade kan försäkringsersättningen utmätas. Skulle tvist uppstå om försäkringsersättningen, t.ex. på grund av att den försäkrade brustit i någon försäkringsavtalsrättslig biförpliktelse, kan den skadelidande för att få fordringens bestånd prövad väcka talan enligt 4 kap. 23 § utsökningsbalken (1981:774). Det finns sålunda inget behov av en generell direktkravs rätt.

Till viss del är detta riktigt. Direktkravsbestämmelserna i 9 kap. 7 – 8 §§ tar sikte på de situationerna då utmätningens vägen är stängd. Om den försäkrade är försatt i konkurs eller offentligt ackord är beslutat (9 kap. 7 § 1 stycket punkt 2) är en utmätning inte längre möjlig.³⁰ Utmätningens vägen kan vidare vara stängd om den skadeståndsskyldige är en juridisk person som upphört att existera (9 kap. 7 § 1 stycket punkt 3). Enligt orsaksteorin, som innebär att en ansvarsförsäkring täcker skada som orsakats medan försäkringen var i kraft trots att den visar sig senare, kan det finnas ansvarsförsäkring som täcker skadan. Det finns emellertid ingen att fastställa skadeståndsskyldigheten mot. Utmätningens vägen är vidare stängd om försäkringsersättning har utbetalats till den försäkrade utan att komma den skadelidande till godo. Om utbetalningen skulle ske med befriande verkan finns inget att utmäta. I ett fall finns en direktkravs rätt trots att insolvensen inte är manifesterad genom konkurs eller offentligt ackord, och det är när bolagets subsidiära ansvar aktualiseras enligt 4 kap. 9 § FAL (9 kap. 7 § 2 stycket).

Det finns emellertid några situationer där en direktkravs rätt kan vara nödvändig för den skadelidande men som inte har beaktats i FAL. Det finns för det första fler situationer där utmätningens vägen är stängd än de ovan nämnda, nämligen om beslut om företagsrekonstruktion eller skuldsanering har fattats.³¹ Den skadelidande har emellertid ingen direktkravs rätt i dessa fall och i förarbetena kommenteras inte denna gränsdragning. För-

klaringen ligger troligtvis i att reglerna om skuldsanering och företagsrekonstruktion är nya, från 1994 respektive 1996. Dessa insolvensformer inarbetades därför inte i propositionen. Utmätningens vägen är för det andra stängd om skadegöraren är en fysisk person som har okänd vistelseort. Inte heller i dessa fall finns någon att fastställa skadeståndsskyldigheten mot.

Även om utmätningens vägen skulle vara en möjlig väg kan avsaknaden av en direktkravs rätt äventyra den skadelidandes tillträde till skadestånd. Det kan inträffa när själva skadeståndet skall fastställas, och den skadeståndsskyldige begär jämkning enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen, SkL (1972:207) på grund av att skadeståndet är oskäligt betungande. Om den skadeståndsskyldige har en ansvarsförsäkring som täcker ansvaret kan skadeståndet inte vara oskäligt betungande. Det kan emellertid råda oklarhet om ansvarsförsäringen täcker ansvaret eller inte. Även vid jämkning enligt 2 kap. 4 § (underåriga) och 2 kap. 5 § (psykiskt störda) SkL kan förekomst av ansvarsförsäkring få betydelse. Om direktkravs rätt saknas är det endast den försäkrade själv som kan få dessa försäkringsavtalsrättsliga invändningar prövade mot bolaget. Det är emellertid inte säkert att den försäkrade har ett intresse av att genomföra en sådan prövning. Den skadelidande, som har det verkliga intresset i att få frågan prövad, saknar talerätt. Konsekvensen kan då bli att skadeståndet jämkas på grund av att det är oskäligt betungande trots att det eventuellt finns försäkring som täcker ansvaret. Det finns därför anledning att få ansvarsförsäkringsfrågan och skadeståndsfrågan prövade i ett sammanhang.

Ett argument ur den försäkrades synvinkel som kan anföras emot en generell direktkravs rätt är att denne tappar kontrollen över sin egen försäkring. Risker som att bolagen skall behandla de skadelidande alltför generöst, eller för snålt, har påpekats. Försäkringen kan nyttjas mot den försäkrades vilja, som

kanske har ett intresse av att reglera skadan själv. Det kan visserligen vara av betydelse för en försäkrad att ansvarsförsäkringen inte nyttjas mot dennes vilja, men jag kan inte se dessa argument som allmänt tungt vägande. En stor risk för att de skadelidande får en generösare behandling direktkravsvägen än den ”vanliga vägen” lär knappast föreligga. Den skadegörare som själv vill reglera skadan och kompensera den skadelidande är ju fri att göra det vilket får konsekvensen att den skadelidande inte längre är i behov av någon försäkringsersättning. Skulle en skadegörare vara av uppfattningen att en skadelidande i en direktkravssituation inte fått tillräcklig kompensation av bolaget står det denne fritt att kompensera den skadelidande ytterligare. Även för de försäkrade kan en direktkravs rätt vara en fördel, då dessa kan hänvisa till sitt försäkringsbolag i stället för att personligen drabbas av ett skadeståndsanspråk.

Ett argument ur bolagens synvinkel är att dessa riskerar att de försäkrade inte medverkar vid skaderegleringen. Att den försäkrade inte medverkar vid skaderegleringen är ett brott mot en biförpliktelse enligt 7 kap. 3 § FAL. Av motiven framgår att den försäkrades försummelse i en direktkravssituation inte kan drabba den skadelidande.³² Ersättning som utgår till den skadelidande trots den försäkrades försummelse kan enligt motiven i stället återkrävas av den försäkrade.³³ Detta är onekligen en opraktisk ordning för bolagen. Jag är dock tveksam till om detta skulle visa sig vara ett stort praktiskt problem. Den försäkrade har ju intresse av att delta i skaderegleringen, eftersom dennes självrisk och eventuellt framtida premier står på spel. Vidare kan det faktum att bolaget ansvarar å den försäkrades vägnar i ett ärende påverka ansvaret i liknande, framtida fall. I Norge, som har haft en generell direktkravs rätt sedan 1989, tycks i alla fall detta inte ha varit ett problem. I § 7–6 3 stycket norska FAL finns visserligen en bestämmelse enligt vilken bolaget kan krä-

va att den skadelidande framställer samma anspråk mot skadevållaren, men jag känner inte till något fall där bestämmelsen tillämpats. För att säkra bolagens intresse av skadevållarens deltagande vid skaderegleringen kan en generell direktkravs rätt i en eventuellt uppdaterad FAL kompletteras med motsvarande bestämmelse.

De praktiska fördelarna med en generell direktkravs rätt är inte svåra att se. Ur den skadelidandes synvinkel skulle en generell direktkravs rätt helt klart *förenkla* den skadelidandes möjligheter till ersättning. Om direktkravs rätt finns har skadegörarens betalningsförmåga ingen betydelse. Den skadelidande är inte tvingad att skaffa sig en exekutionstitel och begära en utmätning, eftersom denne själv kan vända sig till bolaget och på den vägen få utskadeståndet. Om tvist uppstår om försäkringsersättningen har den skadelidande talerätt och därmed möjlighet att få tvisten prövad. Förenklingen finns även på det känslomässiga planet – en skadelidande kan uppfatta det som lättare att rikta ett anspråk mot ett försäkringsbolag än mot t.ex. ett barn, granne eller någon denne har en kommersiell relation till. Det sist sagda kan även gälla för den försäkrade som kan uppleva det som lättare att vara behjälplig med kompensationen till den skadelidande om anspråket riktas direkt mot bolaget och inte som ett skadeståndsanspråk mot denne själv.³⁴ Även för bolaget kan det finnas praktiska fördelar med en direktkravs rätt, eftersom den skadelidande själv kan vara mer benägen att anmäla en skada i tid än vad en skadegörare är, vilket underlättar skaderegleringen.

Ett annat argument som talar för en generell direktkravs rätt är den allmänna rättsutvecklingen på ersättningsrättens område. Arbetet med nya FAL inleddes som ett nordiskt samarbete. I dag har samtliga nordiska länder fått nya direktkravsbestämmelser i respektive försäkringsavtalslag. Norge har en generell direktkravs rätt. Danska och Finska FAL saknar

visserligen en generell rätt men erbjuder ändå de skadelidande bättre möjligheter att självständigt få sina frågor prövade än svenska FAL. Det betyder att Sverige för tillfället uppställer de strängaste reglerna mot den skadelidande i hela Norden.

Det sagda stämmer inte särskilt väl överens med en rättspolitisk strävan som länge pågått, och som fortfarande pågår, i svensk rätt. I svensk doktrin har det bristande tilltrådet, eller åtkomsten, till skadestånd på olika områden uppmärksammats.³⁵ Sedan början av 1900-talet har den skadelidandes möjligheter till skadestånd därför förbättrats på olika sätt. Här följer därför en översikt av de mest betydelsefulla förbättringarna som gjorts lagstiftningsvägen.

1. *Skadeståndsrätten har modifierats* i en rad avseenden till förmån för den skadelidande. Vissa ansvarssubjekt har ålagts strikt ansvar eller presumtionsansvar vilket betyder den skadelidande då inte behöver bevisa culpa.³⁶ För vissa skador ansvarar fler skadegörare. Arbetsgivare har principalansvar och i produktansvarslagen (1992:18) åläggs alla försäljningsled skadeståndsansvar för att skadeståndet inte skall kanaliseras till ett fåtal ansvarssubjekt.³⁷ Beviskravet för orsakssambandet har sänkts avseende t.ex. patientskador³⁸ och likaså har beviskravet för personskada sänkts när anhörig bragts om livet.³⁹
2. *Obligatorisk försäkring.* 1927 infördes i trafikförsäkringslagen försäkringsplikt för motorfordonsägare. I trafikförsäkringens fotspår ålades en rad verksamheter och yrkesgrupper försäkringsplikt, nämligen luftfart, oljefartyg, atomanläggningar, motortävlingar, vårdgivare, fastighetsmäklare, försäkringsförmedlare, revisorer, fondbolag, värdepappersbolag och pantbanker. Vissa obligatoriska försäkringar kompletteras dessutom av andra system som ersätter den skadelidande om försäkring saknas.⁴⁰
3. På viktiga personskadaområden har *försäkring som alternativ till skadestånd* införts. 1975 års trafikskadelag föregicks av 1929 års trafikförsäkringslag. (1929:77) Skadeståndsansvaret för förare skärptes 1916 genom att det i bilansvarighetslagen (1916:312) infördes ett presumtionsansvar. På sjuttioalet utformades patientskadeförsäkringen (1975) och läkemedelsförsäkringen (1978) på frivillig väg. Patientskadelagen trädde i kraft 1997 medan läkemedelsförsäkringen fortfarande är frivillig. Trygghetsförsäkringen infördes i rikstäckande kollektivavtal 1974.⁴¹ På miljöskadeståndområdet har miljöskadeförsäkring införts.
4. Sedan 1978 kan brottsoffer enligt brottskadelagen (1978:413) få ersättning ur *brottsofferfonden*. Brottsofferfonden är inte en försäkring utan finansieras genom skattemedel.
5. Det finns en rad olika *nämnder* som har till syfte att snabbt, billigt och enkelt lösa konflikter som uppstår mellan t.ex. skadeståndsskyldiga näringsidkare och skadelidande konsumenter eller mellan skadelidande och försäkringsbolag.⁴² I Allmänna reklamationsnämnden, som funnits sedan 1931, tar ett ärende vanligtvis sex månader från det att det kommer in till det att det avgörs.⁴³ Särskilda nämnder för försäkringsersättning är bl.a. trafikskadenämnden, patientförsäkringsnämnden, läkemedelsskadenämnden och ansvarsförsäkringens personskadeståndsnämnd. Inget annat europeiskt land har så många nämnder som Sverige och Finland.⁴⁴
6. *Grupptalan.* Den 1 januari 2003 trädde lagen (2002:599) om grupprättegång i kraft. Syftet med grupptalan är inte enbart att förbättra den skadelidandes möjligheter att utfå skadestånd, utan att allmänt förbättra genomslaget för de redan gällande materiella reglerna.⁴⁵ Att förbättra möjligheten till skadestånd har dock blivit effekten av lagen. Lindblom har gjort en genomgång av

påbörjade grupprättegångar sedan lagens ikraftträdande, och samtliga fall gäller anspråk på skadestånd.⁴⁶

7. *Rättegångskostnader.* Den 1 april 2006 trädde lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever i kraft. Enligt 15 § kan huvudmannen för verksamheten eller annan personal bli skadeståndsskyldig mot eleven för kränkning, förutsatt någon av de skyldigheter som uppräknas i 6 – 14 §§ eftersatts. Skadeståndsbestämmelsen kompletteras i 17 § 2 stycket av en regel enligt vilken det kan förordnas att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad, om den part som har förlorat målet hade skälig anledning att få tvisten prövad. Syftet med bestämmelsen är att barnet eller eleven inte skall avskräckas från att inleda en rättegång.⁴⁷

8. 1953 infördes det s.k. Gröna kort-systemet inom EES. Systemet hade som utgångspunkt att ett motorfordon som är trafikförsäkrat i hemlandet tillfälligt skall kunna användas i trafik i något av de övriga berörda länderna utan att föraren skall behöva teckna en särskild försäkring i det landet. I händelse av att fordonet orsakar skada i det främmande landet kan numera *skadan regleras* av en representant i det främmande landet på den skadelidandes eget språk.⁴⁸

Direktkravs rättens viktigaste funktion är att förenkla den skadelidandes åtkomst till skadestånd. En generell direktkravs rätt ligger sålunda helt i linje med denna rättspolitiska strävan.

Konklusion

På grund av det ovan anförda är jag av uppfattningen att man vid en eventuell översyn av FAL bör införa en generell direktkravs rätt i svensk rätt. Principen om avtalets subjektiva begränsning bör på ansvarsförsäkringens

område ge vika för en praktisk lösning där åtkomst till kompensation underlättas. För Sveriges del bör det inte vara frågan om direktkravs rättens vara eller icke vara som är den viktigaste. I min avhandling "Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring" (2006) visas på de stora möjligheterna att "skräddarsy" en direktkravsbestämmelse efter de rättspolitiska syften och intressen som kan tänkas finnas. En generell direktkravs rätt måste t.ex. inte träffa all slags ansvarsförsäkring. Det är fullt möjligt att undanta vissa branscher från en tvingande direktkravsreglering. I norsk och finsk rätt är t.ex. transportansvarsförsäkring, med sin internationella prägel, undantagen från den tvingande direktkravsregleringen. Som framgått ovan är det vidare möjligt att komplettera en generell direktkravs rätt med bestämmelser som tvingar den försäkrade att medverka vid skaderegleringen.

Däremot finns anledning att diskutera vilken ställning den skadelidande skall ha vid en sådan direktkravs rätt. En generell direktkravs rätt *i sig* ålägger inte bolagen något ansvar dessa inte har åtagit sig mot den försäkrade. Bolagens ansvar vid en direktkravs rätt kan dock vara mera omfattande på grund av att det i författning uppställs regler som begränsar dess *invändningsmöjligheter* mot den skadelidande. För bolagen torde därför invändningsmöjligheterna vara det viktigaste spörsmålet. I FAL är bolagets invändningsmöjligheter mot den skadelidande begränsad i flera fall. Om lagstiftaren har gått för långt i detta avseende kan diskuteras. Vad som är allvarligare är emellertid att FAL i dess nuvarande utformning helt saknar reglering av invändningar om kvittning och preskription. Särskilt frågan om preskription är av stor praktisk betydelse och vid en översyn av FAL bör detta lösas. För närmare redogörelse av dessa frågor hänvisas till avhandlingen.

Noter

- ¹ Detta framgår av remissvaren till utredningen.
- ² Se Zweigert & Kötz, *An introduction to comparative Law* (1998) s. 457.
- ³ Se Ulfbeck, *Kontraktets relativitet – det direkta ansvar i formueretten* (2000) s. 34 ff.
- ⁴ Se Hellner, *Metodproblem i rättsvetenskapen – studier i förmögenhetsrätt* (2001) s. 51. Om viljeteorin se även Bryde Andersen, *Grundläggande aftaleret* (2002) s. 45 ff.
- ⁵ Se Ulfbeck, a.a. s. 39 f.
- ⁶ e Zweigert & Kötz, a.a. s. 458 samt Ulfbeck, a.a. s. 40 ff.
- ⁷ (1861) 1 B & S 393; 121 ER 762, Court of Queens Bench.
- ⁸ Se McKendrick, *Contract Law – text, cases and materials* (2005) s. 1172 ff.
- ⁹ Se Law Commissions (No 242, 1996) motiv återgivet i McKendrick, a.a. s. 1229 ff.,
- ¹⁰ Se Zweigert & Kötz, a.a. s. 466.
- ¹¹ *Angående Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999* se McKendrick, a.a. s. 1236 ff.
- ¹² Se Zweigert & Kötz, a.a. s. 468.
- ¹³ Se Atiyah, *An Introduction to the Law of Contract* (2006) s. 106 f.
- ¹⁴ Se Atiyah, a.a. s. 128 ff.
- ¹⁵ Se Grönfors, *Avtalslagen* (1995) s. 56.
- ¹⁶ Se NJA 2000 s. 48.
- ¹⁷ Dvs. för atomaläggningsinnehavare och oljefartyg.
- ¹⁸ Dvs. trafik- och patientförsäkringen.
- ¹⁹ Dvs. för fastighetsmäklare, försäkringsförmedlare, värdepappersbolag samt för investeringsfonder.
- ²⁰ Se SOU 1925:21 s. 191.
- ²¹ Se prop. 1979/80:9 s. 86.
- ²² Se 7 kap. 7-9 §§ i SOU 1989:88.
- ²³ Se SOU 1989:88 s. 219 f.
- ²⁴ Se 7 kap. 8 § i SOU-förslaget.
- ²⁵ Se Ds 1993:39, 7 kap. 7 §.
- ²⁶ Se a. Ds s. 180 ff.
- ²⁷ Se Bengtsson, *Nyheter i 2005 års försäkringsavtalslag: en översikt*, (NFT 2005) s. 146.
- ²⁸ Se prop. 2003/04:150 s. 228.
- ²⁹ Se a. prop. s. 230.
- ³⁰ Se 3 kap. 7 § 1 stycket konkurslagen (1987:672).
- ³¹ Se 2 kap. 17 § företagsrekonstruktionslagen (1996:764) samt 25 § skuldsaneringslagen (1994:334).
- ³² Se prop. 2003/04:150 s. 448.
- ³³ Se a. prop. s. 198.
- ³⁴ Ett förhållande som påpekats av Strömbäck, *Något om den renoverade försäkringsavtalslagen* (JT 2004/05) s. 375.
- ³⁵ Se t.ex. prop. 1972:5 s. 87, Roos, *Ersättningsrätt och ersättningssystem – en lärobok och idébok om ersättning vid personskada och sakskada* (1990) s. 295, Dufwa, *Flera skadeståndsskyldiga* (1993) 4759, Nilsson m.fl., *Personskaderättens utveckling – ersättning på grund av individuell skadeståndsrätt eller kollektiv försäkring*, i *Vänbok till Carl E. Sturkell*, (1996) s. 6.
- ³⁶ Se prop. 1972:5 s. 87.
- ³⁷ Se prop. 1990/91:197 s. 43.
- ³⁸ För en redogörelse se Heuman, *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål* (2005) s. 79 ff. samt Hellner & Johansson, a.a. s. 200 f.
- ³⁹ Se NJA 2000 s. 521.
- ⁴⁰ Se 28 § atomansvarslagen (1968:45), 10 kap. 11 § sjölagen (1994:1009), lagen (1973:1199) om ersättning från den internationella oljeskadefonden. För oförsäkrade fordon utgår ersättning, och för oförsäkrade vårdgivare utgår ersättning ur patientförsäkringsföreningen.
- ⁴¹ Se Nilsson m.fl., a.a. s. 18 samt Strömbäck, *Bevisat vållande – en spricka i trygghetsförsäkringens trygghet*, i *Festskrift till Ulf K. Nordenson* (1999) s. 434.
- ⁴² Se Heuman, *Reklamationsnämnder och försäkringsnämnder* (1980) s. 573 med hänvisningar.
- ⁴³ Enligt uppgift från ARN.
- ⁴⁴ Se Prop. 2000/01:68 s. 61.
- ⁴⁵ Se a. prop. s. 1.
- ⁴⁶ Se Lindblom, a.a. s. 155 ff. *Angående grupp-talan mot Skandia* se Lindblom, *Grupptalan mot försäkringsbolagen – eller är det tvärt om?* (NFT 2005) s. 123 ff.
- ⁴⁷ Se prop. 2005/06:38 s. 125.
- ⁴⁸ Se 27–29 §§ TsL.